
HELIKON

IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI SZEMLE

Tzvetan Todorov, a közvetítő

2018

1

HELIKON

IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI SZEMLE	REVUE DE L'INSTITUT D'ÉTUDES LITTÉRAIRES
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA	DU CENTRE DE RECHERCHE DES SCIENCES HUMAINES DE L'ACADÉMIE HONGROISE DES SCIENCES

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG / COMITÉ DE RÉDACTION

FÖLDES Györgyi
főszerkesztő / directrice de la revue

VARGA László
a szerkesztőbizottság elnöke / président du comité de rédaction

T. ERDÉLYI Ilona

HITES Sándor

KALAVSZKY Zsófia

KARAFIÁTH Judit
könyvrovat / livres

RÁKAI Orsolya

SZENTPÉTERI Márton

SZILI József

SŐRÉS Zsolt
technikai szerkesztő / révision des textes

SZERKESZTŐSÉG / SECRÉTARIAT DE LA RÉDACTION
1118 Budapest, Ménesi út 11–13. Tel.: +36-1-279-2762, fax: +36-1-385-3876
E-mail: helikon@btk.mta.hu
<http://www.iti.mta.hu/helikon.html>

2018/1. – LIX. évfolyam | 2018/1. – LIX. année
Megjelenik negyedévenként | Revue trimestrielle

málódó szándékba; de máris nehézségekbe ütközik, ha pápai küldötként a pápa szövetségeseként is a franciák érdekében lavírozó Gonzagáknál kell küldetést teljesíteni. Embert próbáló feladat lesz pedig akkor, amikor a X. Leó által koncepciózusan és ügyesen kezelt, császári, valamint francia (és részben már angol) nagyhatalmi viszonyrendszerben az ugyancsak Medici-pápa, VII. Kelemen lavíroz és ügyetlenkedik, aminek szégyenletes eredménye Róma 1527-es kirablása, a Sacco di Roma lesz.

Ez utóbbi nagy próbatétel Castiglione számára is: a mindvégig az erkölcs és a szellem, továbbá a személyes bizalom és kapcsolatok dimenziójában operáló diplomatának sokan – így egy (személyesen írott) levelében VII. Kelemen is – szemére vetik, hogy nem vette eléggé észre az esemény előre látható bekövetkezését. Jogos azonban Castiglione méltatlankodása: az ekkori szokás szerint számos diplomáciai csatornát működtető hatalmak között, pápai küldötként is korlátozott felhatalmazással bíró diplomataként közel sem láthatott át minden folyamatot. Pedig ő volt az egyik a kevés közül, aki – már Mohács előtt, utána pedig egyre intenzívebben – a török veszélyre és Magyarország azonnali megsegítésének fontosságára hívta fel nyomatékkal V. Károly figyelmét. Aki viszont a pápa ügyetlen lavírozása közepette – és erre világosan megfogalmazott üzenetet is küldött az egyházfőnek – nem vonhatta ki csapatait az árukra készülő Közép-Itáliából. (Az V. Károly által a hatalomba visszasegített milánói Sforzák már korábban elárulták támogatójukat.)

Természetesen izgalmas kérdés, mennyire volt és lehetett ismert Castiglione előtt a kortárs Machiavelli elméleti és gyakorlati politikai tevékenysége. Ruggiero a Castiglione-féle levelezés számos helyén mutatja ki a firenzei „politológus” gondolati hatását és szóhasználatát, amint az sem kétséges, hogy a *Principe* nyomatékos hatást gyakorolt már a kortársakra is. Ugyanakkor a szórványosan elérhető politikaelméleti írások bármennyire revelatívák is, konzekvenciáiknak a térség politikai gyakorlatába való átültetése évtizedeket igényel majd.

Végeredményben Castiglione diplomáciai levelezése a tágas, egyetemes értelmezési keret többletét adja a *Cortegiano* gazdag jelentésvilágának is. A földrajzilag egyre közelebb érkező török

fenyegetéssel színezett európai nagyhatalmi játéktér átrendeződő, egyértelműen katonai és gazdasági tényezők által meghatározott világában az a három évszázados itáliai kultúrdominancia – amelyet Ruggiero is szinte meglepő tényként regisztrál – Itália politikai erejének lehatárolásával elveszti autonóm súlyát. Ennek a sokknak a kezelésére szolgál a humanista kultúrának a politikai kommunikációban való szerepvállalása: ahogyan Ruggiero írja magáról Castiglione-ról, „a konszenzus megszervezésének” tudományaként.

A kiváló reneszánszkutató új kötete nélkülözhetetlen lesz a korszak irodalom- és kultúrtörténetének, illetve politikatörténetének további vizsgálatához.

SZKÁROSI ENDRE

André BRETON, Correspondance avec Tristan Tzara et Francis Picabia, 1919–1924, présentation et édition par Henri BÉHAR (Paris: Gallimard, 2017), 246.

A dadaizmus és a szürrealizmus neves francia szakértője, a szürrealista kutatásokkal foglalkozó *Mélusine* folyóirat főszerkesztője, Henri Béhar által kiadott és szerkesztett levelezés André Breton és Tristan Tzara, valamint Breton és Francis Picabia között rendkívül izgalmas olvasmány és egyben hiánypótló mű is. Segítségével most már a nagyközönség is átfogó képet alkothat a dada párizsi születéséről és fénykoráról, hiszen a levelek döntő többsége azokban az években keletkezett, amikor Tzara Párizsban élt. Ekkor került sor számos kiállításra, dadaista előadásra, például Tzara *Antipyrin Úr első mennybéli kalandja* című művének bemutatójára, a Picabia által szerkesztett 391, a Tzara által írt és szerkesztett *Dada* és a Bretonék által készített *Littérature* című folyóiratok legjelentősebb számainak megjelenésére. Nem véletlen, hogy az irodalomtörténészek ezt az időszakot a *Dada Párizsban* címmel illetik, a párizsi dada három vezéralakja között folytatott és 2017-ben kiadott levelezés pedig rendkívül sok információval gazdagítja a dadaizmusról szerzett eddigi tudásunkat.

André Breton nem sokkal halála előtt, egy barátja tanácsára végrendeletében kikötötte,

hogy teljes levelezése csak halála után ötven évvel kerülhet nyilvánosságra. A Gallimard kiadó, amely Breton számos művének, többek között *Összes műveinek* kiadója, 2016-ban kezdte meg leveleinek kiadását a Collection Blanche sorozatban. Először a feleségével, Simone Kahnnal folytatott levelezés jelent meg, majd a ruhatervező, műgyűjtő és mecénás Jacques Doucet-val való levélváltás, 2017-ben pedig a Benjamin Péret szürrealista költővel folytatott levelezés. A Tzarával és Picabiával váltott levelek tehát Breton levelezésének negyedik kötetét alkotják. Ez a levelezés, amelyet ma a Jacques Doucet által alapított Irodalmi Könyvtárban őriznek, több mint ötven évvel ezelőtt megjelent már Michel Sanouillet *A dada Párizsban* című kiváló doktori disszertációjának mellékleteként a Pauvert kiadónál. Henri Béhar hívja fel a figyelmet arra előszavában, hogy furcsa módon ezek a levelek évtizedeken keresztül elkerülték a legtöbb irodalomtörténész és művészeti kritikus figyelmét, holott szinte mindent megtudhatunk belőlük erről a mozgalmas időszakról, a párizsi dadaizmus három legjelentősebb alakjának művészetéről és forradalomról kapcsolatos álláspontjáról, egymáshoz fűződő szoros barátságukról. Sok félreértés és vita elkerülhető lett volna, írja Béhar, ha a leveleket is elolvassák.

A kötet több részből áll. Henri Béhar remek bevezető tanulmánya és a jelen kiadáshoz írt rövid előszava a dada párizsi történetét vázolja fel a három főszereplő tevékenységének és életének tükrében. Ezt követően olvashatjuk a Breton és Tzara, majd a Breton és Picabia közötti levélváltást, amelyet az egymásnak küldött kéziratokról, korabeli képeslapokról és rajzokról készített másolatok illusztrálnak. A mellékletben Picabia Bretonhoz írt eddig kiadatlan levelei olvashatók. A dokumentumokhoz írt, rendkívül sok, rövid, tömör jegyzet nagyon jól segít eligazodni a húszas évek párizsi irodalmi és művészeti életében, csakúgy mint a kötet végén található névmutató.

A művészet forradalmának időszaka ez, és az új művészet létrehozásában a három művész nagyon jelentős szerepet játszott. Levelezésükön paradox módon azonban egyáltalán nem érezhető a dadaizmus hatása, egy forradalmi nyelv használat. Inkább egy nagyon érzelmes, szakításokkal és újra egymásra találásokkal teli üzenetváltásról, a kor szokásainak megfelelően klasszi-

kus irodalmi nyelven íródott levelekről van szó, mindegyikük műalkotásnak tekinthető, és ily módon az írók életművének szerves részét képezi. Megtudhatjuk, hogy kikkel barátkoztak, kiknek a művészetét utasították el. Megtudhatjuk azt is, hogy éppen hová utaztak, és hogy mennyire várták a fiatal párizsi írók és művészek Tzara érkezését. Legfőképpen azonban arról írnak, hogy milyen műveken dolgoztak éppen, és milyen területeken működtek együtt, mindhárman rendszeresen publikáltak a három legfontosabb dadaista orgánumban. A kötet legfontosabb üzenete az, hogy a viták, nézeteltérések és félreértések ellenére mindig a művészeti alkotás kérdése áll a levelek középpontjában, egy közös kísérlet egy új költői és festői nyelv létrehozására. Lényegében ez köti össze a három művészt.

A gondosan szerkesztett levelezésgyűjtemény tanulságos és érdekesítő olvasmány mindazok számára, akik érdeklődnek az avantgárd mozgalom története és a három művész életműve iránt. A kötet hátoldalán található összefoglalás végén a következőket olvashatjuk Henri Béhar tollából: „A dada csupán egy bomba volt, csak nem fog azzal foglalkozni, hogy összeszededgeti a szilánkjait!”, mondta Max Ernst egy napon Henri Béharnak. „De igen”, válaszolja Béhar, „pontosan ezt fogom tenni, hiszen bármennyire is rövid életű volt, több generációnak adott örölni való búzárt mind a mai napig. És a parázs még mindig izzik.”

SCHNELLER DÓRA

SCHILLER Erzsébet, A magyar és az orosz irodalom mezsgyéin. Válogatott tanulmányok. MIT-füzetek (Budapest: Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2017), 254.

Schiller Erzsébet tanulmánykötete, ahogyan azt a címe és a fülszövege is ígéri, a magyar és az orosz irodalomnak, irodalomtörténetnek a *mainstream*től nagyrészt távol eső területeire, „különböző határvidékekre és találkozási pontokra kalauzolja az olvasót”.

A szerzőnek a magyar és az orosz kultúrát horizontálisan és vertikálisan is átfogó, széleskörű kutatói érdeklődése egyrészt tematikusan és műfajilag is változatos, másrészt egymással fino-

---

TARTALOM

Tzvetan Todorov, a közvetítő

TANULMÁNYOK

ANGYALOSI GERGELY: Todorov, a közvetítő	3
TZVETAN TODOROV: Az irodalom fogalma (Fordította: Schneller Dóra)	14
TZVETAN TODOROV: Az olvasás mint konstrukció (Fordította: Marczisovszky Anna)	27
TZVETAN TODOROV: Dialogikus kritika? (Fordította: Jeney Éva)	38
MARSÓ PAULA: „Törékeny boldogság”: Tzvetan Todorov Rousseau-olvasata kapcsán	49
ANGYALOSI GERGELY: Egy festő a felvilágosodás árnyékában	54
Z. VARGA ZOLTÁN: Kellem és kötelem. Egy közvetítő arcképe	59

KÖNYVEK

ROSSANA FENU BARBERA: Dante's Tears. The Poetics of Weeping from <i>Vita Nuova</i> to the <i>Commedia</i> / DRASKÓCZY ESZTER	67
RAFFAELE RUGGIERO: Baldassarre Castiglione diplomatico. La missione del cortegiano / SZKÁROSI ENDRE	68
ANDRÉ BRETON: Correspondance avec Tristan Tzara et Francis Picabia, 1919–1924 / SCHNELLER DÓRA	69
SCHILLER ERZSÉBET: A magyar és az orosz irodalom mezsgyéin. Válogatott tanulmányok / SZABÓ TÜNDE	70
SZÁVAI DOROTTYA: Egyenes labirintus – komparatiztikai tanulmányok / MUDRICZKI JUDIT	72
DAVID STAINES (ed.): The Cambridge Companion to Alice Munro / KÜRTÖSI KATALIN	73
ILARIA ZAMUNER (a cura di): «M'exalta el nou i m'enamora el vell» – J. V. Foix (e Joan Miró) tra arte e letteratura / LENDVAI GYULA	74

IN MEMORIAM

BERKES TAMÁS: Bojtár Endre (1940–2018)	77
--	----

SOMMAIRE

Tzvetan Todorov, le médiateur

ÉTUDES

GERGELY ANGYALOSI: Todorov, le médiateur	3
TZVETAN TODOROV: La notion de littérature (Traduit par <i>Dóra Schneller</i>)	14
TZVETAN TODOROV: La lecture comme construction (Traduit par <i>Anna Marczisovszky</i>)	27
TZVETAN TODOROV: Une critique dialogique? (Traduit par <i>Éva Jeney</i>)	38
PAULA MARSÓ: « Frêle bonheur », - A propos de la lecture de Rousseau par Tzvetan Todorov	49
GERGELY ANGYALOSI: Un peintre à l'ombre des Lumières	54
ZOLTÁN Z. VARGA: Grâce et engagement. Portrait d'un passeur	59

LIVRES

67

IN MEMORIAM

77

SUMMARY

Tzvetan Todorov, the Mediator

STUDIES

GERGELY ANGYALOSI: Tzvetan Todorov, the Mediator	3
TZVETAN TODOROV: The Notion of Literature (Translated by <i>Dóra Schneller</i>)	14
TZVETAN TODOROV: Reading as Construction (Translated by <i>Anna Marczisovszky</i>)	27
TZVETAN TODOROV: Dialogical Criticism? (Translated by <i>Éva Jeney</i>)	38
PAULA MARSÓ: 'Fragile Happiness': Todorov Reads Rousseau	49
GERGELY ANGYALOSI: A Painter in the Shadow of Enlightenment	54
ZOLTÁN Z. VARGA: Grace and Commitment: Portrait of a Ferryman	59

BOOKS

67

IN MEMORIAM

77

Ára: 1300 Ft

Előfizetés egy évre: 5200 Ft

Folyóiratunknak ez a száma az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

nka
Nemzeti Kulturális Alap